

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ТА КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ
«ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї»**

для студентів денної та заочної форм навчання
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
зі спеціальності 053 «Психологія»

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № № 1 від 10.10.18

Харків
НТУ «ХПІ»
2019

Методичні вказівки та контрольні завдання з курсу «Психологія сім'ї» для студентів денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» зі спеціальності 053 «Психологія» / Укладачі: Попова Г.В., Шаполова В.В., Мовчан Я.О.– Харків: НТУ «ХП», 2018. – 33 с.

Рецензент проф. Н.Е. Мілорадова

Кафедра педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад.
І.А. Зязюна

ВСТУП

Програма вивчення загальної навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму 053 «Психологія» спеціальності 053 «Психологія». Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» є придбання знань в області психологічних механізмів функціонування сім'ї, її психологічних характеристик на різних етапах розвитку сімейної системи і застосування різних методів психодіагностики сім'ї. Предметом вивчення навчальної дисципліни є соціально-психологічні механізми розвитку та функціонування сім'ї.

Завдання курсу «Психологія сім'ї» полягає в: засвоєнні студентами матеріалу по історії розвитку сім'ї у суспільстві; основним теоретичним положенням відносно механізмів психологічного функціонування сім'ї, застосуванню різних методів для діагностики параметрів сімейної системи; розумінню основних напрямів соціально-психологічної допомоги сім'ї.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

- поняття про шлюб і родину, історичні типи родини; форми організації шлюбно-сімейних відносин;
- різні категорії сучасної родини й шлюбно-сімейних відносин;
- функціонально-рольову структуру сімейних відносин;
- життєвий цикл родини;
- психологію емоційних відносин подружжя;
- умови збереження емоційних відносин подружжя;
- причини сімейних конфліктів та способи їх рішення;
- причини й наслідки розлучення;
- психологічні особливості взаємовідносин між батьками та дітьми;
- психологічні механізми впливу родини на розвиток особистості дітей;
- проблеми взаємовідносин між батьками та дітьми;
- основні питання психологічної допомоги сім'ї.

вміти:

- розрізняти історичні типи родини; форми організації шлюбно-сімейних відносин; функціонально-рольову структуру сімейних відносин;
- користуватися сучасними методами психодіагностики сімейних взаємовідносин;
- аналізувати і роз'яснювати умови збереження гармонійних відносин в родині;
- аналізувати динаміку протікання сімейних конфліктів та проблеми взаємовідносин між батьками та дітьми;
- організувати консультування з приводу подружніх проблем.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 2,5 кредити ECTS.

Методами контролю у викладанні навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» є усний та письмовий контроль під час проведення поточного та семестрового контролю.

Поточний контроль реалізується у формі опитування, виступів на практичних заняттях з доповідями, тестів, виконання індивідуальних практичних завдань, проведення контрольних робіт.

Контроль складової робочої програми, яка освоюється під час самостійної роботи студента, проводиться з практичних занять – за допомогою перевірки виконаних практичних завдань за обраною темою.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку відповідно до навчального плану в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою та у терміни, встановлені навчальним планом.

Результати поточного контролю враховуються як допоміжна інформація для виставлення оцінки з даної дисципліни.

Студент вважається допущеним до семестрового заліку з навчальної дисципліни за умови повного відпрацювання усіх практичних занять, передбачених навчальною програмою з дисципліни, а також активної роботи студента під час практичних занять, знання теоретичних положень курсу. Особлива увага приділяється формуванню знань щодо параметрів сімейної системи та вмінь діагностувати психологічні характеристики на різних етапах розвитку сімейної системи.

1. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Програма навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1. Психологія сім'ї як наука.

Тема 1. Предмет, історія розвитку і сучасний стан психології сім'ї. Предмет і завдання психології сім'ї. Місце психології сім'ї в системі психологічного знання. Зв'язок психології сім'ї із суміжними дисциплінами. Становлення психології сім'ї як наукової дисципліни. Внесок І.Я. Баховена и Дж. Ф. Макленана в історичну реконструкцію сімейних відносин. Емпіричні методи Ф. Ле Пле у вивченні сім'ї. Вчення Ч. Дарвіна як джерело етологічного напрямку. Аналіз історичного переходу сімейних функцій до інших соціальних інститутів Е. Дюркгейма, А.І. Антонова, В.М. Медкова. Перші підходи в дослідженні сімейних відносин. Основні наукові напрямки у вивченні сучасної сімейної проблематики.

Тема 2. Шлюб та сім'я. Сімейні функції. Різновиди шлюбно-сімейних відносин.

Поняття шлюб та сім'я. Сім'я як соціальна система суспільства. Функціонально - рольова структура сім'ї. Функції сім'ї. Психологічні підходи до розуміння маскулінності і фемінності. Історичні коріння виникнення шлюбу. Християнські положення щодо сім'ї. Різновиди шлюбно-сімейних відносин у світі, сучасні мирові тенденції щодо сім'ї. Соціально-психологічний портрет патріархальної сім'ї. Особливості сучасної сім'ї, її структура, динаміка розвитку.

Змістовий модуль 2. Сім'я як соціально-психологічна система.

Тема 3. Динаміка і періодизація сімейного життя. Сім'я як мала група. Поняття життєвого циклу сім'ї. Період залицяння ("Монада"). Мотивація вступу до шлюбу. Проблеми готовності до шлюбу сучасної молоді. Період без дітей ("Діада"). Адаптація молодого подружжя до сімейного життя. Психологічні аспекти неофіційного молодіжного шлюбу: своєрідність, особистісні особливості подружжя, специфіка конфліктів.

Період народження дітей у сім'ї ("Експансія"). Період зрілого шлюбу ("Стабілізація"). Період, коли діти залишають дім. Період "пустого гнізда". Останній період життєвого циклу сім'ї.

Тема 4. Закони функціонування сім'ї як соціальної системи.

Сім'я як мала група. Закон гомеостазу та закон розвитку сім'ї. Структурний підхід до вивчення сім'ї С. Мінухіна. Два рівні змін у системі сім'ї: зміни першого порядку (структурні зміни), зміни другого порядку (зміни взаємин). Основні структурні характеристики сім'ї: згуртованість, ієрархічність, кордони. Взаємини між сім'єю та соціальним оточенням (зовнішні кордони). Взаємини між різними підсистемами всередині родини (внутрішні кордони). Типи кордонів за ступенем дифузності (гнучкості): розмиті, прониклі, жорсткі. Підход М. Боуена до функціонування сім'ї: диференціація, триангуляція.

Трикутник як одиниця аналізу сімейних структур. Передача сімейного сценарію з покоління до покоління.

Тема 5. Характеристика відносин в сучасній сім'ї .

Культура відносин в сім'ї. Психологічний клімат сім'ї. Типи сімейних стосунків: симбіотичні, дістанні, конфліктні, амбівалентні. Любов як основа сімейних відносин. Особливості родинних відносин в просторі спілкування одного і декількох поколінь.

Фактори сімейного благополуччя. Соціальний сенс сімейного благополуччя. Основні підходи до проблеми сімейного благополуччя - гуманістичний (К. Роджерс), комунікативний (Г. Бейтсон, В. Сатир, Е. Берн). Типи неблагополучних сімей - конфліктні, кризові, проблемні. Функціональні та дисфункціональні сім'ї, їх особливості. Поняття «важка» і «дисфункціональна» сім'я - схожість і відмінності. Типологія неблагополучних сімей (по А.С. Співаковській, А.Е. Личко, Є.Г. Ейдемільер, С. Мінухінім). Способи підтримки сприятливої атмосфери в сім'ї.

Тема 6. Психологічні особливості відносин між подружжям.

Адаптація і сумісність подружжя в сім'ї, рівні сумісності. Сумісність за темпераментом, соціальним рівнем, розвитком особистості. Позиція дитини в сім'ї і її вплив на сумісність в шлюбі у дорослості. Розвиток подружніх відносин. Типи подружніх відносин і їх детермінанти. Любов, закоханість, часткова любов, ревності. Причини і мотиви позашлюбних зав'язків. Кризові періоди шлюбу. Психологічні причини розлучень. Механізм сімейних сварок. Поняття і причини подружнього конфлікту. Структура подружнього конфлікту. Сторони конфлікту. Основні стадії розвитку подружнього конфлікту. Фактори, що впливають на задоволеність шлюбом. Психологічні умови збереження шлюбу.

Тема 7. Характеристика відносин батьків і дітей. Готовність молодих батьків до народження дитини. Установки батьків щодо статі дитини. Порядок народження, стать і різниця у віці між дітьми в сім'ї. Залежність моделей поведінки від того, чи був індивід старшим, середнім, молодшим або єдиною дитиною в сім'ї. Характеристика відносин між дітьми у сім'ї. Виховання дітей у різних типах сімей. Стилі виховання. Вплив порушень сімейних відносин на психічний розвиток дітей. Проблеми відносин батьків з різними за віком дітьми: причини, можливості усунення.

Змістовий модуль 3. Психодіагностика сім'ї. Основні напрями психологічної допомоги сім'ї.

Тема 8. Психодіагностика сім'ї.

Схема психологічного аналізу сім'ї як системи за А. Варгою. Програма поетапного дослідження сім'ї (Є.Г. Ейдемільер і В.В. Юстицкіс). Основні напрями діагностики взаємодії в системі батько-дитина. Типологія психодіагностичних методик діагностики подружніх відносин. Огляд методик діагностики сімейних відносини в практиці консультування. Структуроване

сімейне інтерв'ю. Генограма. Етичні принципи діагностики сім'ї. Основні помилки в діагностичній роботі з сім'єю.

Тема 9. Психологічна допомога сім'ї.

Принципи використання методів психологічної допомоги сім'ї. Специфіка діяльності організацій і окремих фахівців, що надають психолого-педагогічну допомогу сім'ї. Принципи вибору фахівців або організацій, що надають психологічну допомогу родині або її окремим членам.

Консультативна допомога сім'ї. Техніки взаємозв'язку з сім'єю. Поняття «сеттінг». Основні техніки консультативної бесіди.

Тема 10. Основні напрями психотерапевтичної допомоги сім'ї.

Різновиди психоаналітичної, психодинамічної, поведінкової, гендерно- і культурно-сенситивній терапії. Екзистенційно-гуманістичні методи допомоги сім'ї. Специфіка використання індивідуальних і групових методів психологічної роботи з сім'єю. Тренінг на усунення порушення комунікаційного процесу в проблемних сім'ях (тренування уваги і сприйнятливості в ході комунікації). Можливості арт-терапії в роботі з сім'єю. Базові принципи і техніки арт-терапії: малювання, ліплення, колаж. Використання метафоричних асоціативних карток. Арт-терапія в роботі з подружжям, дітьми та підлітками. Арт-терапевтична допомога сім'ї в кризових ситуаціях. Спеціальні методи психологічної допомоги: бібліотерапія, казкотерапія т. ін.

1. 2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
1	2	л	п	лаб.	інд.	с.р.
3	4	5	6	7		
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. Психологія сім'ї як наука.						
Тема 1. Предмет, історія розвитку і сучасний стан психології сім'ї.	22	4	2	-		16
Тема 2. Шлюб та сім'я. Сімейні функції. Різновиди шлюбно-сімейних відносин.	14	4	2			8
Разом за змістовим модулем 1	36	8	4	-		24
Змістовий модуль 2. Сім'я як соціально-психологічна система.						
Тема 1. Динаміка і періодизація сімейного життя.	10	2	-	-		8
Тема 2. Закони функціонування сім'ї як соціальної системи.	20	2	-	-		18
Тема 3. Характеристика відносин в сучасній	6	2				4

сім'ї .						
Тема 4 . Психологічні особливості відносин між подружжям.	4	2				4
Тема 5. Характеристика відносин батьків і дітей	4	2				4
Разом за змістовим модулем 2	44	10	-	-		28
Змістовий модуль 3. Психодіагностика та психологічна допомога сім'ї						
Тема 1. Психодіагностика сім'ї.	16	4	4			8
Тема 2. Психологічна допомога сім'ї.	10	2	2			6
Тема 3. Основні напрями психотерапевтичної допомоги сім'ї.	8	2	2			4
Разом за змістовим модулем 3	34					18
<i>Усього годин</i>	120	32	16	-		72

2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

2.1. План практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поняття «шлюб» та «сім'я Функції сім'ї. Функції сім'ї.	2
2.	Різновиди шлюбно-сімейних відносин. Тенденції розвитку шлюбно-сімейних відносин в сучасному суспільстві.	2
3.	Параметри сімейної системи. Поняття «шлюбний контракт» та його психологічний зміст.	2
4.	Дослідження індивідуальних очікувань від шлюбно-сімейних стосунків за допомогою трансформаційної гри «Лабиринти кохання».	2
5.	Дослідження сімейної історії за допомогою генограмної роботи. Грошова генограма.	2
6.	Методики дослідження подружніх стосунків. Психологічна допомога з питань подружніх стосунків.	2
7.	Методики дослідження дитяче-батьківських стосунків. Психологічна допомога з питань дитяче-батьківських стосунків.	2
8.	Методики дослідження психологічного клімату сім'ї. Організація психологічної консультації з питань сімейних	2

Змістовий модуль № 1

Практичне заняття 1. Поняття «шлюб» та «сім'я Функції сім'ї.

Питання та практичні завдання:

1. Поняття «шлюб» та «сім'я».
2. Історичні підходи до вивчення шлюбу та сім'ї.
3. Основні психологічні підходи до вивчення сім'ї.
4. Функції сім'ї.
5. Полорольові стереотипи, їх роль в побудові сім'ї.
6. Методика Т.В. Рум'янцевої щодо діагностики полорольових стереотипів.

Інформаційні джерела:

1. Андреева, Т.В. Семейная психология: учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2006. — 176 с.
3. Эйдемиллер, Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 1999. – 656 с

Практичне заняття 2.

Різновиди шлюбно-сімейних відносин. Тенденції розвитку шлюбно-сімейних відносин в сучасному суспільстві.

1. Історичне розвиток шлюбно-сімейних відносин у світі
2. Різноманіття шлюбно-сімейних відносин.
3. Тенденції розвитку шлюбно-сімейних відносин в сучасному суспільстві.
4. Роль ідей православних традицій в формуванні шлюбно-сімейних відносин в Україні.
5. Роль ідей Домострою в формуванні шлюбно-сімейних відносин в Україні.

Інформаційні джерела:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие.— СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Домострой <https://lib.pravmir.ru/library/book/1976>
3. Біблія <https://bibleonline.ru/bible/ubio/>

Питання для самоперевірки.

1. Що є предметом психології сім'ї?
2. Чи можна говорити про міждисциплінарному характері психології сім'ї? Чому?

3. Як пов'язані теоретичні завдання психології сім'ї та види діяльності сімейного психолога?
4. Які труднощі зазнає сучасна сім'я в своєму розвитку і функціонуванні?
5. Назвіть несприятливі тенденції в розвитку дитячо-батьківських відносин у сучасній сім'ї.
6. Як змінювалося значення функцій сім'ї в ході історичного розвитку суспільства?
7. Назвіть основні етапи розвитку шлюбно-сімейних відносин в історії суспільства.
8. Дайте порівняльну характеристику патріархальної, дітоцентриської і подружнього сімей.
9. Які тенденції розвитку сім'ї в сучасному суспільстві представляються вам позитивними і чому? Які тенденції викликають тривогу? Обґрунтуйте свою відповідь.
10. Які невідкладні заходи щодо зміцнення інституту сім'ї, на вашу думку, необхідно зробити? Яку роль ви відводите психологічній допомозі та підтримки сім'ї?
11. Чи згодні ви з твердженням, що сім'я переживає глибоку кризу? А з тим, що сім'я зжила себе як соціальний інститут? Обґрунтуйте свою відповідь. У чому причини кризи, що переживається сучасної сім'єю?
12. У чому полягають специфічні особливості сучасної української сім'ї?

Теми рефератів:

1. Історія розвитку шлюбу у суспільстві.
2. Полігамний шлюб у мусульман.
3. Стародавня українська сім'я.
4. Патріархальні сімейні правила за Домостроем та православними традиціями.
5. Опис основ християнського браку за Біблією та ін. православними джерелами.
6. Сучасна українська сім'я. Основні тенденції розвитку.
7. Розвиток нуклеарної сім'ї в XX ст.

Змістовий модуль 2. Сім'я як соціально-психологічна система.

Практичне заняття 3. Параметри сімейної системи. Поняття «шлюбний контракт» та його психологічний зміст.

1. Параметри сімейної системи за ї. А. Варгою.
2. Структурні параметри сімейної системи. Погляди С. Мінухіна на структуру сім'ї.
3. Динамічні параметри сімейної системи. Емоційні процеси та сімейна комунікація.
4. Поняття «шлюбний контракт» та його психологічний зміст.

Інформаційні джерела:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие.— СПб.: Речь, 2004. — 244 с.

2. Варга А.В. Системная семейная психотерапия. Введение в системную семейную психиатрию: краткий лекционный курс / А.В. Варга – СПб. : Речь, 2001. – 182 с.
3. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Змістовий модуль № 2.

Практичне заняття 4. Дослідження індивідуальних очікувань від шлюбно-сімейних стосунків за допомогою трансформаційної гри «Лабиринти кохання».

1. Трансформаційні ігри в роботі психолога з сім'єю.
2. Гра «Лабиринти кохання», її механізми та можливості в психопрофілактичній роботі щодо підготовки молоді до шлюбу.
3. Полорольові стереотипи та очікування від сім'ї.
4. Аналіз індивідуальних результатів гри сумісно з результатами методика Т.В. Рум'янцевої щодо діагностики полорольових стереотипів.

Інформаційні джерела:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие.– СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Попова Г.В., Милорадова Н.Э. «Метафорические ассоциативные карты в работе практического психолога: методика и практика» Харьков, ФЛП Бровин А.В., 2018 с. 222-239.
3. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2006. — 176 с.

Практичне заняття 5. Дослідження сімейної історії за допомогою генограмної роботи. Грошова генограма.

1. Историчні параметри функціонування сімейної системи (сімейна історія, сімейні міфи та легенди).
2. Генограма та соціогенограма для дослідження сім'ї.
3. Підходи А.А. Шутценбергер, М. Боуэна та ін. до сімейної історії.
4. Побудова «грошової генограми».

Інформаційні джерела:

1. Боуэн, М. О процессах дифференциации своего «Я» в родительской семье / М. Боуэн // Теория семейных систем Мюррея Боуэна : основные понятия, методы и клиническая практика / под ред. К. Бейкер, А.Я. Варги. – М. : Когито-Центр, 2005. – С. 81–106.

2. Варга А.В. Системная семейная психотерапия. Введение в системную семейную психиатрию: краткий лекционный курс / А.В. Варга – СПб. : Речь, 2001. – 182 с.
3. Черников, А.В. Системная семейная терапия : Интегративная модель диагностики/ А.В. Черников. – М., 2001. – 208 с.
4. Шутценбергер, А.А. Синдром предков / А.А. Шутценбергер. – М., 2001. – 240 с.

Змістовий модуль 3. Психодіагностика та психологічна допомога сім'ї

Практичне заняття 6. Методики дослідження подружніх стосунків. Психологічна допомога з питань подружніх стосунків.

1. Адаптація і сумісність подружжя в сім'ї, рівні сумісності.
2. Сумісність за темпераментом, соціальним рівнем, розвитком особистості.
3. Рольовий розподіл, ієрархія, ступень близькості між супругами.
4. Фактори, що впливають на задоволеність шлюбом.
5. Психологічні умови збереження шлюбу.
6. Методика РОП (А. Волкової).

Інформаційні джерела:

5. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2006. — 176 с.
6. Столин В. В., Романова Т. А., Бутенко Г. П. Тест-опросник удовлетворенности браком. ОУБ // Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина: В 2 т. – М., 2001. – Т. 2. – С. 173–179.

Практичне заняття 7. Методики дослідження дитяче-батьківських стосунків. Психологічна допомога з питань дитяче-батьківських стосунків.

1. Готовність молодих батьків до народження дитини. Установки батьків щодо статі дитини.
2. Виховання дітей у різних типах сімей. Стилi виховання. Вплив порушень сімейних відносин на психічний розвиток дітей.
3. Проблеми відносин батьків з різними за віком дітьми: причини криз, можливості усунення.
4. Методики дослідження дитяче-батьківських стосунків.
5. Методика «Малюнок сім'ї».

Рекомендована література:

1. Хамитова, И.Ю. Диагностика семьи. Инструкция по применению // И.Ю. Хамитова / Журнал практической психологии и психоанализа. Ежеквартальный научно-практический журнал электронных публикаций. – 2004 г. – № 4. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20040406>. Дата доступа: 9.08.2010.

2. Бурменская Г.В., Захарова Е.М., Карабанова О.А. и др. Возрастно-психологический подход к консультированию детей и подростков. М., 2003.

Практичне заняття 8. Методики дослідження психологічного клімату сім'ї. Організація психологічної консультації з питань сімейних стосунків.

1. Схема психологічного аналізу сім'ї як системи за А. Варгою.
2. Різновиди психодинамічної, поведінкової, гендерно-культурно-сенситивній терапії.
3. Екзистенційно-гуманістичні методи допомоги сім'ї.
4. Специфіка використання індивідуальних і групових методів психологічної роботи з сім'єю.
5. Характеристика завдань та основних етапів психологічного сімейного консультування.
6. Тренінг на усунення порушення комунікаційного процесу в проблемних сім'ях (тренування уваги і сприйнятливості в ході комунікації).
7. Можливості арт-терапії в роботі з сім'єю. Використання метафоричних асоціативних карток.

Рекомендована література:

1. Бурменская Г.В., Захарова Е.М., Карабанова О.А. и др. Возрастно-психологический подход к консультированию детей и подростков. М., 2003.
2. *Сатир В.* Как строить себя и свою семью. М., 1992.
3. Семья в психологической консультации / Под ред. А.А. Бодалева и В.В. Столина. М., 1989.
4. Эйдемиллер, Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 1999. – 656 с

Теми рефератів.

3. Адаптація і сумісність подружжя в сім'ї.
4. Позиція дитини в сім'ї і її вплив на сумісність в шлюбі у дорослості. Розвиток подружніх відносин з плином часу.
5. Типи подружніх відносин і їх детермінанти.
6. Любов, закоханість, часткова любов, ревності. Причини і мотиви позашлюбних зв'язків.
7. Кризові періоди шлюбу.
8. Психологічні причини розлучень.
9. Механізм сімейних сварок.
10. Поняття і причини подружнього конфлікту. Структура подружнього конфлікту.
11. Фактори, що впливають на задоволеність шлюбом. Психологічні умови збереження шлюбу.

3. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

3.1. Загальні методичні рекомендації організації самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студентів (СРС) займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності СРС значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента.

Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому СРС має навчальне, особисте та суспільне значення.

Навчальна діяльність характеризується суб'єктністю, активністю, предметністю, цілеспрямованістю, наявністю структури та змісту. Особливими ознаками самостійної навчальної діяльності є такі:

- зміни самого суб'єкта;
- залежність від рівня розвитку студента та опора на досягнутий рівень розвитку;
- засвоєння загальних способів дій та наукових понять;
- передумови загальних засобів дій вирішенню завдань;
- залежність змін психічних властивостей та поведінки тих, хто навчається, від результатів їх власних дій.

Виконання самостійної роботи передбачає:

1. Опрацювання навчальної літератури за допомогою бібліотеки кафедри, університету, мережі Інтернет.
2. Вивчення навчального матеріалу, який дається для самостійної роботи.
3. Засвоєння знань, видів та способів діяльності в конкретній предметній галузі.
4. Самоперевірка засвоєних знань за допомогою представлених питань.

За необхідності можна отримати індивідуальну консультацію викладача щодо виконання самостійної роботи. Для цього на кафедрі кожного семестру розробляється графік консультацій викладачів.

3.2. Тематика самостійної роботи

№з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Різновиди шлюбно - сімейних стосунків у світі. Основні підходи до вивчення сім'ї.	4
2.	Опис основ християнського браку за Біблією та інш. православними джерелами.	4
3.	Опис основ патріархальних сімейних правил за Домостроем та православними традиціями.	4
4.	Стародавня українська сім'я. Психологічний сенс традицій. Сучасна українська сім'я. Основні тенденції	4

	розвитку.	
5	Характеристика етапів розвитку сімейної системи (таблиця № 3)	4
6	Конспект і виступ по монографії К. Вітакера «Опівнічні роздуми сімейного психотерапевта».	4
7.	Конспект і виступ по монографії В. Сатир «Як будувати сім'ю».	4
8.	Нормативні кризи в сім'ї і способи їх подолання.	4
9.	Вивчення сімейної історії (збір даних для побудови грошової генограми сім'ї).	6
10	Сім'я як система за С. Мінухіним. Параметри сімейної системи	4
11.	Дослідження сім'ї за методикою РОП.	4
12.	План первинної консультації з сім'єю з певної ситуації, опис проведення консультації з цього плану.	2
13.	Характеристика методів дослідження подружжя (таблиця № 4)	6
14.	Характеристика методів дослідження дитяче-батьківських (таблиця № 4)	6
15.	Характеристика методів дослідження відносин батьків і підлітків (таблиця № 4)	6
16.	Профілактика сімейних конфліктів. Психологічна допомога сім'ї. Різні наукові парадигми надання психологічної допомоги (аналітична, поведінкова, когнітивна, гуманістична).	4
	Разом	72

3.3. Дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів очної форми навчання.

Змістовий модуль № 1

Різновиди шлюбно - сімейних стосунків у світі. Основні підходи до вивчення сім'ї.

Студентам пропонується робота з таблицями №1 и 2.

Таблиця 1. Види шлюбно-сімейних відносин

Види, період виникнення	Характеристика, основні явища
-------------------------	-------------------------------

Дуально-родовий груповий шлюб	Екзо- и ендогамія, агамія, родья, яйця утримання
Індивідуальний шлюб	Обмін дарами, розподіл майна
Полігінія	
Поліандрія	
Моногамія	Патріархальна сім'я Нуклеарна сім'я Матріархат, патріархат, Егалітарні стосунки

Таблиця №2. Основні соціально-психологічні напрями вивчення сім'ї

Напрями	Суть підходу
Еволюційний підхід Бахов І.Я., Мак-Леннан і ін.	
Функціональний підхід Дюркгейм Е.	
Біологічний підхід (Ч. Дарвін і ін. Оперують методами порівняльної етології)	
Емпіричний підхід Родоначальник Ф. Лепле	
Науково-психологічні підходи (У. Джемс, З. Фрейд, Г.Салліван)	
Системний підхід (М. Боуэн, А.А Шутценбергер, В. Сатир та ін.)	
Структурний підхід (С. Мінухін та і.)	

Рекомендована література:

1. Друзь В.А., Юрьєва В.В., Криводерев В.В., Г.В. Попова Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Харків – НТУ «ХПІ», 2007.- 100с.

2. Психологія сім'ї: навчальний посібник/ Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А.- Суми: Університетська книга, 2012. – 282 с.
3. Андреева Т.В. Семейная психология/Т.В. Андреева. -СПб.: Речь, 2005.- 244с.
4. Дружинин В.Н. Психология семьи/ - СПб.: Питер, 2007.-176 с.
5. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и семейное консультирование. Москва., Гайдарики, 2005. – 224 с.
6. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Змістовий модуль 2. Сім'я як соціально-психологічна система.

Студентам пропонується робота з таблицею №3.

Таблиця №3. Психологічні завдання різних стадій розвитку сім'ї.

Стадії розвитку сім'ї	Розкрити основні психологічні життєві завдання пари і напрямки їх вирішення.
1. Дошлюбний період	
2. Виникнення нової сімейної пари, або «час діади».	
3. Народження першої дитини.	
4. Експансія. Народження наступних дітей. Сім'я з маленькими дітьми (до підліткового віку).	
5. Сім'я з дітьми підліткового віку.	
6. Період сепарації - відділення дітей, які дістають дорослий статус.	

7. Сім'я після відділення дітей. «Порожнє гніздо».	
8. Монада (після втрати одного з подружжя).	

Рекомендована література:

1. Друзь В.А., Юрьєва В.В., Криводерев В.В., Г.В. Попова Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Харків – НТУ «ХПІ», 2007.- 100с.
2. Варга А.В. Системная семейная психотерапия. Введение в системную семейную психиатрию: краткий лекционный курс / А.В. Варга – СПб. : Речь, 2001. – 182 с.
3. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Змістовий модуль 3.

Психодіагностика та психологічна допомога сім'ї

Студентам пропонується робота з таблицею №4.

Таблиця № 4. Психологічна діагностика сім'ї

Сімейні підсистеми- дати визначення	Психологічні методи дослідження сімейних систем (автори, що вивчає метод - перерахувати показники методики)
1. Підсистема подружжя	
2. Дитячо- батьківська підсистема	
3. Сиблінгова підсистема (брати, сестри)	
4. Сім'я в цілому	

Рекомендована література:

1. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2006. — 176 с.

2. Столин В. В., Романова Т. А., Бутенко Г. П. Тест-опросник удовлетворенности браком. ОУБ // Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина: В 2 т. – М., 2001. – Т. 2. – С. 173–179.
3. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

4. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СЕМЕСТРОВОГО ЗАВДАННЯ СТУДЕНТАМИ ОЧНОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

4.1. Загальні методичні рекомендації.

Виконання індивідуального семестрового завдання є складовою частиною навчального процесу, засобом перевірки навичок самостійної роботи бакалаврів та освоєння теоретичних питань та практичних навичок з дисципліни.

Робота студента повинна бути подана у друкованому вигляді, виконується на аркушах паперу формату А-4, вона має бути надрукована 14 розміром шрифту Times New Roman, інтервал між рядками 1,5, вирівнювання тексту – по ширині.

Титульний аркуш має містити такі обов'язкові реквізити: назву навчального закладу; назву кафедри, назву дисципліни; форму навчання; курс, номер групи; повне прізвище, ім'я, по батькові студента; місце та рік здачі контрольної роботи та прізвище, ім'я, по батькові викладача, що буде перевіряти роботу.

Структура індивідуального семестрового завдання включає:

- титульний аркуш з зазначенням теми реферата, далі виконаний реферат з обраної теми;
- заповнені теоретичні таблиці по темам курсу;
- результати та інтерпретація виконаних методик;
- список літератури.
- словник з вивченими термінами.

Теми рефератів вказані після кожного модуля.

4.2. Методичні рекомендації до виконання індивідуального семестрового завдання студентам очної форми навчання

Необхідно пред'явити викладачу матеріали завдань за весь курс в письмовому та електронному вигляді.

Викладач перевіряє практичні роботи з психодіагностики сім'ї на адекватність інтерпретації, студент повинен захистити свою роботу.

4.3. Методичні рекомендації до виконання індивідуального семестрового завдання студентам заочної форми навчання

Необхідно пред'явити викладачу в письмовому та електронному вигляді заповнені теоретичні таблиці, результати та інтерпретацію виконаних методик та словник з вивченими термінами.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Методичні рекомендації до виконання самостійного завдання студентів (Модуль №1).

Коротко заповнити таблицю №1 и № 2, відображаючи суть понять.

Таблиця 1. Види шлюбно-сімейних відносин

Види, період виникнення	Характеристика, основні явища
Дуально-родовий груповий шлюб	Екзо- и ендогамія, агамія, родья, ячейка утримання
Індивідуальний шлюб	Обмін дарами, розподіл майна
Полігінія	
Поліандрія	
Моногамія	Патриархальна сім'я Нуклеарна сім'я Матриархат, патриархат, Егалітарні стосунки

**Таблиця №2. Основні соціально-психологічні
напрями вивчення сім'ї**

Напрями	Суть підходу
Еволюційний підхід Бахов І.Я., Мак-Леннан і ін.	
Функціональний підхід Дюркгейм Е.	
Біологічний підхід (Ч. Дарвін і ін. Оперують методами порівняльної етології)	
Емпіричний підхід Родоначальник Ф. Лепле	
Науково-психологічні підходи (У. Джемс, З. Фрейд, Г.Салліван)	

Системний підхід (М. Боуэн, А.А Шутценбергер, В. Сатир та ін.)	
Структурний підхід (С. Мінухін та ін.)	

Рекомендована література:

1. Друзь В.А., Юрьєва В.В., Криводєрев В.В., Г.В. Попова Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Харків – НТУ «ХПІ», 2007.- 100с.
2. Психологія сім'ї: навчальний посібник/ Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А.- Суми: Університетська книга, 2012. – 282 с.
3. Андреева Т.В. Семейная психология/Т.В. Андреева. -СПб.: Речь, 2005.-244с.
4. Дружинин В.Н. Психология семьи/ - СПб.: Питер, 2007.-176 с.
5. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и семейное консультирование. Москва., Гайдарики, 2005. – 224 с.
6. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

5.2. Методичні рекомендації до виконання самостійного завдання студентів. (Модуль №2. Сім'я як соціально-психологічна система.)

Студентам пропонується коротко заповнити таблицю 3, відображаючи основні психологічні закономірності функціонування сім'ї на різних етапах розвитку.

Таблиця №3. Психологічні завдання різних стадій розвитку сім'ї.

Стадії розвитку сім'ї	Розкрити основні психологічні життєві завдання пари і напрямки їх вирішення.
1. Дошлюбний період	
2. Виникнення нової сімейної пари, або «час діади».	
3. Народження першої дитини.	
4. Експансія. Народження наступних дітей.	

Сім'я з маленькими дітьми (до підліткового віку).	
5. Сім'я з дітьми підліткового віку.	
6. Період сепарації - відділення дітей, які дістають дорослий статус.	
7. Сім'я після відділення дітей. «Порожнє гніздо».	
8. Монада (після втрати одного з подружжя).	

Рекомендована література:

1. Друзь В.А., Юрьева В.В., Криводерев В.В., Г.В. Попова Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Харків – НТУ «ХПІ», 2007.- 100с.
2. Варга А.В. Системная семейная психотерапия. Введение в системную семейную психиатрию: краткий лекционный курс / А.В. Варга – СПб. : Речь, 2001. – 182 с.
3. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

5.3. Методичні рекомендації до виконання самостійного завдання студентів (Модуль №3. Психодіагностика та психологічна допомога сім'ї).

Студентам пропонується робота з таблицею №4.

Таблиця № 4. Психологічна діагностика сім'ї

Сімейні підсистеми-дати визначення	Психологічні методи дослідження сімейних систем (автори, що вивчає метод - перерахувати показники методики)
1. Підсистема подружжя	

2. Дитячо- батьківська підсистема	
3. Сиблінгова підсистема (брати, сестри)	
4. Сім'я в цілому	

Рекомендована література:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие.— СПб.: Речь, 2004.
2. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2006. — 176 с.
3. Столин В. В., Романова Т. А., Бутенко Г. П. Тест-опросник удовлетворенности браком. ОУБ // Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина: В 2 т. — М., 2001. — Т. 2. — С. 173–179.
4. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. — 2-е изд., расшир. и доп. — СПб.: Питер, 2000. — 656 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»).

6. ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

1. Що є предметом психології сім'ї?
2. Чи можна говорити про міждисциплінарному характері психології сім'ї? Чому?
3. Як пов'язані теоретичні завдання психології сім'ї та види діяльності сімейного психолога?
4. Які труднощі зазнає сучасна сім'я в своєму розвитку і функціонуванні?
5. Назвіть несприятливі тенденції в розвитку дитячо-батьківських відносин у сучасній сім'ї.
6. Як змінювалося значення функцій сім'ї в ході історичного розвитку суспільства?
7. Назвіть основні етапи розвитку шлюбно-сімейних відносин в історії суспільства.
8. Дайте порівняльну характеристику патріархальної, дітоцентриської і подружньої сім'ї.
9. Які тенденції розвитку сім'ї в сучасному суспільстві представляються вам позитивними і чому? Які тенденції викликають тривогу? Обґрунтуйте свою відповідь.
10. Які невідкладні заходи щодо зміцнення інституту сім'ї, на вашу думку, необхідно зробити? Яку роль ви відводите психологічній допомозі та підтримки сім'ї?
11. Чи згодні ви з твердженням, що сім'я переживає глибоку кризу? А з тим, що сім'я зжила себе як соціальний інститут? Обґрунтуйте свою відповідь. У чому причини кризи, що переживається сучасної сім'єю?
12. У чому полягають специфічні особливості сучасної української сім'ї?
13. Назвіть основні закономірності розвитку сім'ї протягом її життєвого циклу.

- 14.Що розуміється під нормативними кризами в розвитку сім'ї? Який їх психологічний зміст?
- 15.Які фактори ризику деструкції і розпаду сім'ї на кожній стадії її життєвого циклу? Фактори її життєстійкості?
- 16.Перерахуйте основні мотиви вступу в шлюб. Які з них найбільш адекватні завданням створення сім'ї? Які обумовлюють труднощі сімейного життя?
- 17.Сім'я як мала група.
- 18.Поняття життєвого циклу сім'ї.
- 19.Період залицяння ("Монада"). Мотивація вступу до шлюбу.
- 20.Проблеми готовності до шлюбу сучасної молоді.
- 21.Адаптація молодого подружжя до сімейного життя. Період без дітей ("Діада").
- 22.Період народження дітей у сім'ї ("Експансія").
- 23.Період зрілого шлюбу ("Стабілізація").
- 24.Нормативні та ненормативні кризи в сім'ї.
- 25.Сім'я з підлітками. Поняття сепарації та її перепон.
- 26.Сімейні ритуали, їх значення в функціонуванні сім'ї.
- 27.Період "пустого гнізда", коли діти залишають дім.
- 28.Останній період життєвого циклу сім'ї.
- 29.Закон гомеостазу та закон розвитку сім'ї.
- 30.Психологічні параметри функціонування сім'ї.
- 31.Структурний підхід до вивчення сім'ї С. Мінухіна. Два рівні змін у системі сім'ї: зміни першого порядку (структурні зміни), зміни другого порядку (зміни взаємин).
- 32.Основні структурні характеристики сім'ї: згуртованість, ієрархічність, кордони.
- 33.Взаємини між сім'єю та соціальним оточенням (зовнішні кордони).
- 34.Взаємини між різними підсистемами всередині родини (внутрішні кордони).
- 35.Типи кордонів за ступенем дифузності (гнучкості): розмиті, прониклі, жорсткі.
- 36.Сімейна комунікація.
- 37.Історичні параметри сім'ї: сімейна історія, сімейні міфи.
- 38.Підход М. Боуєна до функціонування сім'ї: диференціація, триангуляція. Трикутник як одиниця аналізу сімейних структур.
- 39.Передача сімейного сценарію з покоління до покоління.
- 40.Особливості родинних відносин в просторі спілкування одного і декількох поколінь.
- 41.Психологічний клімат сім'ї. Типи сімейних стосунків: симбіотичні, дистанні, конфліктні, амбівалентні.
- 42.Любов як основа сімейних відносин.
- 43.Фактори сімейного благополуччя. Соціальний сенс сімейного благополуччя.
- 44.Типи неблагополучних сімей - конфліктні, кризові, проблемні.
- 45.Функціональні та дисфункціональні сім'ї, їх особливості.
- 46.Кризові періоди шлюбу. Психологічні причини розлучень.

- 47.Поняття і причини подружнього конфлікту.
- 48.Психологічна готовність молодих батьків до народження дитини.
Установки батьків щодо статі дитини.
- 49.Порядок народження, стать і різниця у віці між дітьми в сім'ї. Залежність моделей поведінки від того, чи був індивід старшим, середнім, молодшим або єдиною дитиною в сім'ї.
- 50.Сиблінгова підсистема сім'ї. Характеристика відносин між дітьми у сім'ї.
- 51.Стилі виховання. Вплив порушень сімейних відносин на психічний розвиток дітей.
- 52.Основні напрямки діагностики взаємодії в системі батьки-дити.
- 53.Схема психологічного аналізу сім'ї як системи (за А. Варгою).
- 54.Типологія психодіагностичних методик діагностики подружніх відносин.
- 55.Огляд методик діагностики сімейних відносини в практиці консультиування.
- 56.Етичні принципи діагностики сім'ї.
- 57.Структуроване сімейне інтерв'ю.
- 58.Соціогенограма.
- 59.Тестова психодіагностика сім'ї в цілому.
- 60.Принципи використання методів психологічної допомоги сім'ї.
- 61.Специфіка діяльності організацій і окремих фахівців, що надають психолого-педагогічну допомогу сім'ї.
- 62.Консультативна допомога сім'ї. Основні техніки консультативної бесіди.

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 7.1. – критерії оцінювання знань та вмінь студентів із дисципліни.

Рейтинг ова оцінка, бали	Оцінка ECTS та її визначе ння	Націонал ьна оцінка	Критерії оцінювання	
			позитивні	негативні
1	2	3	4	5
90–100	A	Відмінн о	– глибоке знання законів функціонування сімейної системи – вміння аналізувати явища, які здійснюються в сімейній групі – вміння діагностувати психологічні процеси сім'ї;	відповіді на запитання можуть містити незначні неточності

			<p>– відповіді на запитання чіткі, лаконічні, логічні послідовні;</p> <p>– вміння ефективного використання діагностичних методик щодо різних аспектів функціонування сім'ї;</p>	
82–89	B	Добре	<p>– глибокий рівень знань законів функціонування сімейної системи;</p> <p>– вміння давати аргументовані відповіді на запитання;</p> <p>– вміння застосовувати логіку при аналізі законів функціонування сімейної системи.</p>	<p>відповіді на запитання містять певні неточності</p>
75–81	C	Добре	<p>– міцні знання законів функціонування сімейної системи – вміння давати аргументовані відповіді на запитання</p> <p>– вміння аналізувати параметри функціонування сімейної системи.</p>	<p>– невміння використовувати теоретичні знання для розв'язування складних практичних завдань</p>
64–74	D	Задовільно	<p>– знання основних законів функціонування сімейної системи</p> <p>– розуміння принципів психодіагностики сімейної системи</p>	<p>– невміння давати аргументовані відповіді на запитання;</p> <p>– невміння аналізувати викладений матеріал ;</p> <p>– невміння розв'язувати складні практичні завдання</p>

60–63	Е	Задовільно	– знання основних положень з функціонування сімейної системи – вміння застосовувати прийоми психодіагностики сім'ї.	– незнання окремих (непринципових) питань з матеріалу модуля; – невміння послідовно і аргументовано висловлювати думку; – невміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних завдань
35–59	FX (потрібне додаткове вивчення)	Незадовільно	додаткове вивчення матеріалу модуля може бути виконане в терміни, що передбачені навчальним планом.	– незнання основних фундаментальних положень навчального матеріалу модуля; – істотні помилки у відповідях на запитання; – невміння розв'язувати прості практичні завдання
1-34	F (потрібне повторне вивчення)	Незадовільно	–	– повна відсутність знань значної частини навчального матеріалу модуля; – істотні помилки у відповідях на запитання; – незнання основних фундаментальних положень; – невміння орієнтуватися під час розв'язання простих практичних задач

Таблиця 7.2 – Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів із дисципліни.

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		<i>оцінка</i>	<i>пояснення</i>
90–100	відмінно	A	відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82–89	добре	B	дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75–81		C	добре (в цілому правильне виконання з

			певною кількістю суттєвих помилок)
67–74	задовільно	D	задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60–66		E	достатньо
35–59	незадовільно	FX	незадовільно
1–34		F	незадовільно

8. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

8.1. Рекомендована література.

Основна література:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Друзь В.А., Юрьева В.В., Криводегев В.В., Г.В. Попова Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Харків – НТУ «ХП», 2007.- 100с.
3. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Додаткова література:

4. Боуэн, М. О процессах дифференциации своего «Я» в родительской семье / М. Боуэн // Теория семейных систем Мюррея Боуэна : основные понятия, методы и клиническая практика / под ред. К. Бейкер, А.Я. Варги. – М. : Когито-Центр, 2005. – С. 81–106.
5. Дружинин В.Н. Психология семьи/ - СПб.: Питер, 2007.-176 с.
6. Друзь В.А., Юрьева В.В., Криводегев В.В., Г.В. Попова Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Харків – НТУ «ХП», 2007.- 100с.
7. Варга А.В. Системная семейная психотерапия. Введение в системную семейную психиатрию: краткий лекционный курс / А.В. Варга – СПб. : Речь, 2001. – 182 с.
8. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и семейное консультирование. Москва., Гайдарики, 2005. – 224 с.
9. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2006. — 176 с.
10. Попова Г.В., Милорадова Н.Э. «Метафорические ассоциативные карты в работе практического психолога: методика и практика» Харьков, ФЛП Бровин А.В., 2018 с. 222-239.
11. Психологія сім'ї: навчальний посібник/ Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А.- Суми: Університетська книга, 2012. – 282 с.
12. Черников, А.В. Системная семейная терапия : Интегративная модель диагностики/ А.В. Черников. – М., 2001. – 208 с.
13. Шутценбергер, А.А. Синдром предков / А.А. Шутценбергер. – М., 2001. – 240 с.

Інформаційні ресурси
Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Бібліотека кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна.

9. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Промискуїтет (змішаність, загальність) - безладна, соціально нерегульована зв'язок між статями, характерна для самого раннього етапу розвитку людського суспільства;

Ендогамія - дошлюбна форма співжиття між статями всередині спільності, не обмежена соціальними приписами;

Екзогамія - соціально регульована форма відносин між статями з обмеженням сексуальних зв'язків між кровними родичами. Закріплення екзогамії обумовлено загальними закономірностями переходу людства від інстинктивно-біологічного до соціального культурно історичному типові життя, а також витіснення інстинктивно-біологічних механізмів регуляції поведінки людини і заміни їх соціальними регуляторами (Л.С.Виготський, П.Я. Гальперін). Важливим фактором закріплення екзогамних відносин стало народження життєздатного потомства в тих племенах, де практикувалися жорсткі соціальні табу.

Моногамна сім'я - єдиношлюбна: один чоловік - одна дружина.

Полігамна сім'я - один чоловік - кілька дружин. Полігамія (багатоженство) в даний час існує в обмеженому числі країн, в основному мусульманських, де релігія регламентує число дружин в родині принципом - «мати стільки дружин, скільки може прогодувати чоловік». Історії відомий і поліандрічеський (поліандрія - декілька чоловіків) тип сім'ї, «ядро» якої - жінка займає більш високе положення, ніж її чоловіки.

Патріархальний тип сім'ї базується на двох основних принципах: жорсткої статево-віковою субординації і відсутності особистісної вибірковості на всіх стадіях життєвого циклу сім'ї. Патріархальна сім'я заснована на відносинах домінування - підпорядкування: авторитарної влади чоловіка, залежності дружини від чоловіка і дітей від батьків, - абсолютної батьківської влади і авторитарної системи виховання.

Дітоцентриська тип сім'ї заснована на пріоритеті виховної функції, відносному рівноправію подружжя, високою близькістю відносин як подружжя, так і батьків і дітей. Особистісна інтимність, взаєморозуміння і довіра є ядром стосунків чоловіка і дружини. Виховання дітей - головний сенс життя сім'ї.

Подружній тип сім'ї - новий тип, що складається протягом останніх десятиліть. Це прогресивний тип сім'ї, де на перший план виступає турбота про розвиток кожного з подружжя і дітей як автономних особистостей в системі емоційно насичених, інтимних, симетричних, змістовно-духовних відносин в родині, де мета виховання дітей вже не домінує, поступаючись місцем цінностям особистісного зростання і самореалізації всіх членів сім'ї.

Закони функціонування сім'ї: закону гомеостазу (спрямованості на збереження сталості і стабільності) і закону розвитку. **Закон розвитку** означає, що сім'я, як і будь-яка система, може бути охарактеризована в історичному аспекті в термінах генезису, розвитку і ліквідації (припинення існування). Тому можна говорити про життєвий цикл сім'ї та певної періодичності та послідовності стадій її трансформації від виникнення до припинення життєдіяльності.

Дисгармонійна сім'я - в якій в силу порушення різних аспектів сімейного функціонування систематично не задовольняються базові потреби членів сім'ї і не реалізуються основні її завдання, специфічні для кожної стадії життєвого циклу. Відомі різні підходи до класифікації дисфункціональних сімей [Olson, 1993; Личко, 1989; Ейдемільлер, Юстицкис, 1999; Столін, 1986; Черніков, 1998].

Життєвий цикл сім'ї – автори виділяють такі стадії: дошлюбний період (монада), укладення шлюбу і утворення нової сімейної пари, сім'я з маленькими дітьми, сім'я з дітьми підліткового віку, період набуття дітьми дорослого статусу і їх відділення («пташенята залишають рідне гніздо»), період життя після відділення дітей, монада (один з подружжя вмирає).

Гнучкість - здатність сімейної системи адаптуватися до змін ситуації і стресів. Незбалансовані по параметру гнучкості сімейні системи характеризуються ригідністю або хаотичністю.

Ідентифікація - психологічний процес самоототожнення, формірованія ідентичності.

Ієрархія - характеристика відносин домінування-підпорядкування в семье. Даний термін включає в себе різні аспекти сімейних отношений: авторитетність, домінування, ступінь впливу одного члена сім'ї на інших, влада приймати рішення. Поняття ієрархії використовується також при вивченні змін в структурі ролей і правил всередині сім'ї. Ієрархія может бути низькою, помірною і високою. Оптимальний варіант - існування балансу між ієрархією і близькістю.

Межі сім'ї - термін, використовуваний для опису взаємин між сім'єю і соціальним оточенням (зовнішні кордони), а також між різними підсистемами всередині сім'ї (внутрішні кордони). За ступенем проникності кордону бувають жорсткі, розмиті і ясні (досить проніцаемое).

Метакомунікація - процеси спільного обговорення і осмислення того, що відбувається між членами сім'ї. Метакомунікація стає можливою лише після того, як кожен висловить свій погляд на проблему.

Ненормативний криза сім'ї - криза сімейної системи, виникнення якого потенційно можливо на будь-якому етапі життєвого циклу сім'ї. Ненормативні кризи викликаються яким-небудь подією, яке можна визначити як кризовий, і не є типовими для певного етапа життєвого циклу сім'ї.

Нормативні фільтри - сукупність норм, правил, установок, рольових позицій, уявлень, характерних для даної сім'ї.

Патерни взаємодії - що впливають з ролей стійкі комунікативні стереотипи: сварки, висміювання, образи, приниження, підтримка, захист і т. Д.

Статевая роль - модель соціальної поведінки, специфічний набір вимог і очікувань, що пред'являються суспільством до осіб чоловічої або жіночої статі.

Статева ідентичність - єдність самосвідомості і поведінки індивіда, котра зараховує себе до тієї чи іншої статі і орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі.

Розширена сім'я - сім'я, що включає в себе три і більше поколінь.

Нуклеарна сім'я - батьки і діти - стає найбільш типовим варіантом сімейної системи.

Сексуальна роль / ідентичність - специфічні аспекти статевої ролі / ідентичності, пов'язані з генитально-еротичної сфері і поведінці.

Сімейна історія, або сімейна еволюція, - параметр, що дозволяє виявити накопичуються від покоління до покоління дисфункціональні паттерни, що призводять до патології членів сім'ї. Виявляється за допомогою виявлення сімейних міфів, переказів, історій. Втілюється в «сімейних сценаріях» - стійких паттернах мікродинаміки і структурної організації сім'ї, повторюваних з покоління в покоління.

Сімейна легенда - спотворює реальні факти сімейної історії інтерпретація окремих подій, що дозволяє підтримувати сімейний міф про сімейне благополуччя і виконує захисну функцію. Сімейна легенда може ставитися до індивідуального, мікро- або макросистемному рівню психологічного функціонування сім'ї. На відміну від сімейного міфу, сімейна легенда усвідомлюється як неправда, перекошування інформації (наприклад, легенда про приховування подружньої невірності, легенда про природну смерть суїцидента і ін.). Згодом сімейна легенда може стати частиною сімейного міфу.

Сімейний міф - це багатофункціональний сімейний феномен, формуючийся на макросистемному і виявляється на мікросистемному рівні у вигляді сукупності уявлень членів даної сім'ї про неї саму. Для позначення даного поняття використовуються і такі терміни, як «образ сім'ї», «образ "ми"», «вірування», «переконання», «сімейне кредо», «узгоджені очікування», «наївна сімейна психологія». Функція сімейного міфу полягає в приховуванні від свідомості відкидається інформації про сім'ю в цілому і про її членах.

Сімейні норми і правила - це ті підстави, на яких будується життя сім'ї. За відсутності правил і норм в сім'ї спостерігається хаос, який представляє серйозну небезпеку для психічного здоров'я. Правила дозволяють членам сім'ї орієнтуватися в реальності і надають стійкість сім'ї в цілому.

Сімейні ролі - стійкі функції сімейної системи, закріплені за кожним з її членів.

Рольова структура сім'ї наказує членам сім'ї, що, як, коли і в якій послідовності вони повинні робити, вступаючи один з одним у відносини. У поняття «роль» включаються бажання, цілі, убеждения, почуття, соціальні установки, цінності та дії, які очікуються або приписуються людині.

Сімейні цінності - явна (відкрито схвалюється і культивована в колі сім'ї) або неявна характерна для сім'ї сукупність уявлень, которая впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності і взаємодії і т. П.

Сімейний діагноз - описує порушення в життєдіяльності сім'ї, сприяє виникненню і збереженню труднощів її функціонування.

ЗМІСТ

Вступ.....	2
1. Зміст навчальної дисципліни	5
2. Методичні вказівки до практичних занять.....	8
3. Методичні вказівки з організації самостійної роботи студентів.....	13
4. Методичні вказівки до виконання індивідуального семестрового завдання студентами очної та заочної форми навчання	19
5. Методичні вказівки щодо підготовки самостійних завдань студентів очної форми навчання із дисципліни	20
6. Контрольні запитання.....	23
7. Критерії оцінювання знань та вмінь студентів	25
8. Інформаційно-методичне забезпечення.....	28
9. Словник термінів і понять.....	29

Навчальне видання

**Методичні вказівки та контрольні завдання з курсу
«Психологія сім'ї»**

для студентів денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня
«Бакалавр» зі спеціальності 053 «Психологія»

Укладачі:

ПОПОВА Галина Вікторівна
ШАПОЛОВА Вікторія Валеріївна
МОВЧАН Яна Олександрівна

Відповідальний за випуск проф. *Попова Г.В.*
Роботу до видання рекомендував проф. *Мілорадова Н. Е.*
Редактор *Н. В. Верстюк*

План 2018 р., п.375

Підп. до друку .12 Формат 60×84 1/16. Папір офісний
Riso-друк. Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк..
Наклад 50 прим. Зам. . Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ «ХП».
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №3657 від 24.12.2009 р.
61002, Харків, вул. Кирпичова, 2

Друкарня НТУ «ХП». 61002, Харків, вул. Кирпичова, 2